

bring. Jeg gif naturligvis strax berind — selvfølgelig paa første Plads! Begge Pladser vare forresten lige gode, det var kun en Seglgarns Snor og den forskjellige Entrée, der skilte dem fra hinanden. Efter en Pantomime, hvis Lige man neppe nok kan faae at see paa Alhambra, fulgte nogle Jongleur og Akrobatkonster, som bleve modtagne med stort Bisid, især fra anden Plads — der var nemlig den i Frankrig uundværlige Claque placeret! — og saa kom den alvorlige Deel af Forestillingen. Teppet gif op og jeg saae virkelig: „De Ustyrliges Mordere“ i Tableau vivant. — Statistikerne have beregnet, at der i den lille By Bethlehem efter normale Forhold kun har været 5-6 Smaabørn, da Ulykken stete, men her var der en heel Flok af de ustyrlige Smaa. Migtigt synes de blodige Mordere at have overfærdet deres Instrux, thi flere af de Mordere saae ud til at være 8 à 10 Aar, og deres Klædedragt viste tydeligt, at de vare fra Voulogne og ikke fra Bethlechem — men ligemeget: det var grueligt at see! — Om Korsfæstelsen „efter Raphael“ og Nedtagelsen „efter Rubens“, skal jeg kun sige et Par Ord, for ikke at blive bestyldt for Blasphemi. Til Være for den Person, der forestillede Hovedfiguren i disse Tableauer, vil jeg haabe, at han kun har villet repræsentere een af de forfæstede Mordere, thi jeg kan ikke huffe, at jeg nogensteds har set et værre Morderphysiognomi end hans. Nu fulgte: „Englene ved Graven“. Teppet gif op og man saae to solide Fruentimmer i hvide Kjoler sidde her ved sin Ende af et hvidt Deigtrug. De soldebe deres Hænder og saae mod Loftet, medens en hæs Violin og en snøvende Klarinet opstemte en bedrøvelig Duo. Paa en gang hørte man en Klokke (Vordklokke) ringe, Musikken gif over i Dur, og en Klost fra Conlisterne raabte: „Opstandelsen!“ — Paa dette Stiford sprang den omtalte Høver pludselig op af Trugtet, gif hen til Lamperne, bukkede for Publikum og fortalte, at nu var Kierlighedshistorien forbi. Da han imidlertid befrygtede, at de alvorstude Forestillinger havde sat Publikum ud af Stemning til at glæde sig over det sidste glimrende og frubefindte Tableau, vilde han tillade sig at opjatte dette nogle Diebliske, medens han indsamlede frivillige Bidrag til en Messe, som han agtede at lade læse for „et godt Aar“. — „Jo større Bidrag, jo større Part i Aarets Velsignelse“. — Og saa gif han om med Talerkenen! — Da denne fromme Act var tilende, kom Apotheken: en færdig og en fransk Soldat omsavnede og bekræftede af de to „Engle“ i hengaff Belysning — og hermed var Forestillingen forbi.

Jeg gif ud af Teltet, og da jeg havde seet mig om en Stund, overbeviste jeg mig endelig om, at jeg virkelig ikke alene var i Europa, men kun en halv Miil fra den civiliserede Verdens Hovedstad!

Gamle danske Stedsnavne.

Der er maaskee Intet i denne Verden, der i Virkeligheden — det vil sige i Realiteten — har saa liden Betydning og dog spiller en saadan Rolle som Navnet. Et smukt og vakkende Navn indtager os uvilkaarlig for den, der bærer det, enten det er en Person, et Sted eller en Ting; det er atter et Beviis paa Sandheden af den gamle Wiismands Ord: Verden vil bedrages og altsaa bliver den bedraget. Personnavnene ere nu engang saa godt som vedtagne, af dem dannes der næsten aldrig nye Former, indtagen naar en eller anden indgribende Begivenhed skulde friste dertil; derimod ere Navnene paa Steder og paa Ting, især da paa Nødesager og Klædningsstykker, bestandig Gjenstand for en vedvarende Staberivirksomhed. Kjører man ud ad Strandveien, saa møder man der en Overflod af Navne paa Landsteder, der røber en langt høiere Grad af Dristighed i Sammensætningen og Opfindsomhed i Charakteriseringen end Smag og Skjønhedsstand — tænk blot til et Exempel paa Navne som „Minesminde“ og „Sørensdø“; gennemløber man Adresseavisen eller Morgenbrevsliste, saa gjælder akkurat det Samme der man seer ikke nogen Vare averteret, uden at den prænger med et eller andet aldeles uvedkommende Navn, der skal tjene til at forhøje dens Anbefaling — Magentafrakker og Pøpitarugbrød turde være Exempler nok, Enhver kan supplere dem med Sneise andre.

Men de lange Betragtninger over Navne i Almindelighed fore mig bort fra det, der egentlig skulde være Gjenstanden for disse Linier, nemlig Betragtninger over Stedsnavnene i Særbesked, men ikke de nye Navne, ikke dem fra Strandveien, de gamle derimod, dem, om hvis Oprindelse man ikke har nogen saa positiv Viden, fordi de ikke fæste Tanken ved nogen bestemt Mine eller Søen, hvis Maanes de ere helligede. Det er vore danske Landsbyers Navne, jeg nærmest har for Øie. Enhver, der har nogen Sands for og Kjærlighed til hvad der er dansk, maa holde af vore Landsbynavne; der er noget saa hjemligt ved dem, at vi ikke engang kunne tænke os Muligheden af, at Andet end netop en dansk By kunde bære disse Navne, og det naagte mange af dem tilsyneladende slet ikke bære Præg af deres Indfødsret; der er, om jeg tør bruge det Udtryk, og det vil ikke misforstaaes af Nogen, der har Følelse for hvad jeg mener, der er noget Høggeligt, noget inderligt Trofast ved dem, som alle Tanke maae holde af. Om det er de vante Former eller de Reminiscenter af Kæmpevisernes og Folkesagnetes Navne, som gaae igjen i Bynavnene, der frembringe denne Følelse af, at vi i vore locale Navne have en ægte dansk Stat, skal jeg ikke kunne afgjøre, men det er uden tvivl Noget af begge Dele.

Desuden er der i mange af vore Stedsnavne noget Matende, Noget, som gjør, at vi blot gennem Navnet faae en Forestilling om Stedet, dets Udseende og Omegn; høre vi saaledes ikke i Borsbjerg Havets Drønen, spore vi ikke paa Blæsinge Bakker den evige Vind, der stryger hen over dette Møllemejslaands Bjergparti, see vi ikke i Næsøens den klippehaarde, takkede og nøgne Hælv? Og nu i vore andre, simple Navne, hvilken landlig Nøde ligger der ikke i Navne som Lagerup, Nøddebo, Klosterriis og Breaninge?

Hvor hjere disse gamle Navne end ere os, have dog de Færreste noget egentligt Begreb om Oprindelsen til dem og om deres Dannelsesmaade; derfor blive Navnene ofte forbreiede og endnu oftere opfatte paa en aldeles urigtig Maade. De fleste lade sig ureie med den Viden, eller rigtigere den Tro, at Endelserne „rød“ og „løv“ betegne, at der paa Stedet tidligere har været Skov, som ved den første Endelse betegnes som ryddet, og at Endelserne „rup“ eller „drup“, der er saa faare hyppig, svarer til det tydske „dorf“, og altsaa antyder, at dette fra gammel Tid af har været en By; og fra Navnets Endelse som Udgangspunkt konstruerer man saa, tværtimod alle logiske Regler, det hele Navns Oprindelse. Denne Fremgangsmaade kan være god nok, hvor man blot snuffer at faae et Indtryk af Navnet, uden Hensyn til dette Indtryks Rigtighed, og paa den Maade faaer man endog saa lidt en meget fin og en meget findrig Betydning lagt ind i det, men altid paa Sandhedens og den historiske Oprindelses Befolning. Jeg skal opløse dette med nogle Exempler. Jeg hørte engang en tydsk Dame spørge om Betydningen af Navnet Laarbæk, og en poetisk ung Mand meddeelte hende da et meget fint Sagn om hvorledes Byens egentlige Navn var Laarebækken, og hvorledes den havde faaet dette efter en ung Pige, som her paa Stedet — jeg troer endog saa hun var dristig nok til at paavise en stor Bøg i Udkanten af Lyrehaven, hvor hendes Grav skulde være — havde sørget sig tilbede over sin Fæstemandes Utrofast; havde blot Sagnet været til andre Steder end i hans Hjerne, og havde ikke en saadan Oprindelse til et Navn været næsten utroselig poetisk, saa havde det været meget godt. I Møllers Beskrivelse over Danmarks geistlige Embeder — jeg kan gjerne citere Stedet, endstjoudt Læseren vel troer mig paa mit Ord og ikke gjør sig den Uleilighed at see mig paa Fingrene, det er i 7de Hefte S. 178 — forklæres Svallerup, en Kirkeby noget over en Miil fra Skalhøvdborg, som den svale By, forbi her sommetider er noget kjøligt, og en anden By, Bakkendrup, der dog ligger i en Eng, som vi sjællandske Sletteboere vel kunde kalde Bakket, deroveres i det samme Bæk af Bøgeendrup, den bagvedte By, fordi Kirketårnet ligger ved Kirkens østre, isædelfor som sædvanligt ved dens vestre Ende. Saa-danne ravnale Derivationer træffer man rigtignok ikke hver Dag, men der er dog mange, som ere ligesaa naive. Saaledes fortæles der i et af de forrige Nummere af „Illustreret Tidende“, at Byen Alshøvdrup ved Frederiksberg, hvor Befolkningen hører til Kufferræden og fra Alshøvd Tid har været paa Kant med Lov og Ret, efter Sagnet havde hebet „Alle Synderes Torp“, hvilket uregelmæssigt vilde være et faare passende Navn, hvis det ikke af gamle Documenter lod sig bevise, at Byen i aldgammel Tid kaldtes Alexander Torp, Alshøvdertorp og Alsentorp, hvoraf man da let faaer det nuværende Navn ud. Paa den anden Side skal det dog ikke negtes, at man finder Forbrødere i Byen ligesaa tidligt, som man finder dennes gamle Navn; thi allerede i et Brev fra 1194 klager Abbed Wilhelm paa Ebbelholst Kloster over, at Bønderne i Alsentorp nu fire Gange havde dræbt det kvæg, som Klosteret havde paa sine Marker her. Disse Exempler paa urigtige Derivationer kunne forøges i det Uendelige, men vi skulle ikke trætte Læserne med at anføre flere, end allerede steet.

For at imidlertid det gamle Ord „Det er lettere at rive ned, end at bygge op“, ikke skal falde bebreidende ned paa disse Linier, skulle vi forsøge i al Korthed at meddele de almindelige Regler for Dannelsen af Stedsnavne og give en sammentrængt Oversigt over de hyppigste Navneformer.

For Familienavnernes Beskaffenhed kan man med megen Sikkerhed angive Oprindelsestiden; de vare nemlig aldeles ukjendte her i Danmark i den ældste Tid, og vandt først nogen Udbredelse under Valdemarernes, i det trettende og fjortende Aarhundrede, da det sørgede Samkvem med Tyskland bragte denne Skik herind hvidfra, hvor den var opstaaet omtrent ved Midten af det ellevte Aarhundrede. For den Tid kaldte Sønnen sig bestandig efter sin Faders Fornavn, og selv efterat Slægtnavne vare komne i Brug her, bibeholdtes denne Skik i mangfoldige Familier, saa at Frederik den Første i Aaret 1526 maatte opfordre Adelen til at føre faste Familienavne, en Opfordring, der dog ikke strax fandt almindelig Anklang, og som først paa Christian den Fjerdes Tid blev stadig fulgt. Ganske anderledes forholder det sig med Stedsnavnene; de strive sig fra den ældste historiske Tid, fra en Tid, hvorom vore Efterretninger ere faare mangelfulde og dunkle, og saasnart der bliver Tale om en historisk Opbevarelse af Begivenhederne, foresinde vi allerede Stedsnavnene særbige og vedtagne, uden at der er opbevaret noget Vidnesbyrd om Tiden naar eller Maaden hvorpaa de ere bleve til. De enkelte Dele, hvorfra Navnene ere dannede, ere imidlertid naturligvis gamle danske Ord, og igjennem disse kommer man da til Navnets egentlige Betydning og saaledes til dets historiske Oprindelse.

I de allerførste Navne bestaaer Stjernen af et Personnavn, som oftest et Mandsnavn, og dette er endog saa faa gennemgribende Tilfælde, at det kan opstilles som en almin-

delig Regel, at Stedsnavnet er afledt af en Person's Navn, — en Regel, hvorfra der dog naturligvis som fra enhver anden Regel gives Undtagelser. Mangfoldige af de Navne, i hvilke vi nu aldrig vilde falde paa at søge et Mandsnavn, ere dog utvivlsomt dannede af et saadant, og dette forklæres lettelig, naar man tænker paa, at i Oldtiden havde et meget stort Forraad af Navne, og at mange af disse nu ere aldeles forglemte. En heel Deel af disse Navne havde endog saa faa megen Lighed med Benævnelsen paa Gjenstande, at man langt snarere gjætter paa Afledning af et saadant, end af Mandsnavnet, naagte det virkelig bar af historisk Sandhed for sig, at det maa deroveres af dette. Til Navnene Høsbjerg, Høstrup, Høierup o. fl. vilde man saaledes fejlagtigt søge Oprindelsen i Stedets høie Beliggenhed, det er Mandsnavnet Høg, der findes deri; i Egebjerg, Abildøre og Bjærsted troer man at finde Antydninger af Egeffov, Ableræer og Bjerge, og dog ere de uden tvivl dannede af Navnene Eki, Abel og Bjær; ved Navne som Vinderød, Fuglede og Hundstrup henledes Tanken uvilkaarlig paa Naturkræfter og Dyr, og dog skyldes ogsaa disse gamle Mandsnavne, Vinde, Fugl og Humo. I mangfoldige Stedsnavne ligger endnu Mandsnavne, saaledes som de bruges den Dag idag, aldeles tydeligt for Tegen, saasom i Lagerup, Ekilstrup, Ebbelykke o. m. fl. — Paa den anden Side findes der nogle Navne, til hvilke det er umuligt at finde Oprindelsen i et Mandsnavn, men som ogsaa svare saa godt til Stedets Beskaffenhed, Beliggenhed eller Bestemmelse, at det vilde være urimeligt at søge Oprindelsen noget andet Sted; men saadanne Navne ere ikke hyppige. Exempler paa disse have vi i Udby, den yderste By, Vig, Byen ved Fjorden, Søby, Byen ved Søen.

Efterat vi saaledes i Personnavnet have faaet et fast Udgangspunkt for Derivationen, gaae vi over til at undersøge Endelsen, der er siet hertil, for deri at søge den nærmere Bestemmelse af Stedet. Det er klart, at denne Endelse altid maa være af en saadan Beskaffenhed, at den ved at sættes i Forbindelse med et Personnavn fuldstændiggjør Forestillingen om Stedet, saa at den navnlig angiver, hvad det er for et Sted, hvortil Personnavnet er knyttet: Endelsen bliver paa en Maade Prædicat til Navnet. Dette kan imidlertid igjen være af en faare forskjellig Beskaffenhed, eftersom det enten blot gaar ud paa at betegne Stedet eller det meddele Noget om den Maade, hvorpaa Personen er kommen i Forhold dertil. Den første Klasse af Endelser er den langt overveieende, og de ere maaskee ogsaa de hyppigste; dertil høre f. Ex. — foruden de meget almindelige Sammensætninger med By (Søby, Veiby, Rørbu) — Ager (Tosåger), Mark (Ege-mark), Holm (Faurholm, Fagers Holm), Vig (Rørvig, Nøars Vig), Kilde (Vindeskilde, Vinders Kilde), Næs (Aasnæs, Næs Næs), Løkke o. Indhegning (Ebbelykke). I disse er endnu den gamle Form ganske kjendelig, hvorimod der er andre Sammensætninger af samme Art, hvor Stedsbetegnelsen har undergaaet nogen Forandring i Tidens Løb. Dette er saaledes Tilfældet med Endelsen Høst, der betyder lav Skov, og som findes i enkelte Navne, f. Ex. Steenholt, men som i mange andre er gaaet over til et eller ete, f. Ex. i Tuelst og Høvelte (Soholte, Høds Skov); det er Tilfældet med Endelserne with, ved eller tvæd, Skov, der findes i mangfoldige Navne, Løgtved, Fændved, Dørvæd; det er endelig Tilfældet med den ikke naturlige Endelse inge, der ikke er andet end Enge, og som vi have f. Ex. i Grevinge (Gribs Enge), Svinninge (Svends Enge), Vindinge (Vinders Enge) o. m. fl.

Ved Siden af denne Klasse af Endelser faaer en anden, som, uden nærmere at betegne Stedets Beskaffenhed, blot angiver, at dette er den paagjældende Mands Eiendom. Saa-danne Endelser forekomme meget hyppigt, og hertil hører navnlig den faare almindelige rup, trup eller strup, det gamle Torp, Byen, som vi have i Glostrup, Nørup, Buerup, Vidstrup; sted, i Ringsted, Fjeldsted, Kongsted; bo i Aaserbo, Faurbo o. s. v.

Endelig dannes den tredje Klasse de Endelser, som give nogen Oplysning om Personens Virksomhed med Hensyn til Stedet eller om den Maade, hvorpaa han er kommen i dets Besiddelse. Disse Endelser ere de interessanteste, og de vilde være det endnu mere, dersom den Oplysning, de gav, var fuldstændigere, eller den Person, om hvem de handlede, blot var noget mindre end aldeles ubekjendt, men det er han naturligvis altid. Til denne Klasse høre Endelserne Lev, Løse og røb. Den første, Lev, betegner saa meget som, at dette er Mandens Arvegodts eller ialtsald, thi de Lærde ere ikke ganske enige derom, hans Eiendomsjord, Hjennelev, Gunderslev, Lyderlev. Den anden, Løse, eller, som den i mange Navne er forandret til, else, betegner ikke, som man kunde tro, en Mangel paa Noget, Sengeløse f. Ex. ikke Mangel paa Sengen, men antyder derimod, at Stedet er indløst eller gjensøgt Guds, der altsaa har været i Andres Besiddelse som solgt eller pantsat; maaskee det ogsaa kunde betyde simpelthen Løb, men heller ikke i det Punkt er der Enighed mellem vore Lærde. Den Mand, som har indløst Jorden eller hvis Løb den er, giver da Stedet Navn: Slagelse, Slags indløste Jord, Tølløse, Tuels Løb, Havelse, Halls eller Aages Løb o. s. fr. Denne Endelse er faare hyppig i Sverige og paa de danske Der; i Jylland skal der derimod kun findes 4 eller 5 saadanne indløste Steder. Den tredje Endelse er røb, som antyder, at Jorden af den Person, hvis Navn den bærer, er blevet ryddet for Træer; saaledes Høllersø, Søllerød, Aasminderød (Asmundts Nyddeland).